

LITTERATUR

SVENSK PROSA 1965 — experiment och traditionalism

Av lektor ELOF EHNMARK

Fil. dr Elof Ehnmark fortsätter i denna artikel sin översikt över svensk prosadiktning 1965. Denna gång recenseras följande böcker:

Lars Ardelius: *Spritt språngande* (Norstedts, 21: —)

Sivar Arnér: *Verkligen* (Bonniers 29: 50)

Erik Beckman: *Hertigens kartonger* (Bonniers, 24: 50)

Bo Bergman: *Inför rätta* (Bonniers, 22: 50)

Irja Browallius: *Skur på gröna knoppar* (Bonniers, 32: 50)

Göran Börge: *Gästerna* (Norstedts, 23: —)

Eva Dahlbeck: *Sista spegeln* (Norstedts, 28: —)

Sven Delblanc: *Homunculus* (Bonniers, 26: 50)

Carl-Göran Ekervald: *Stenlimpan* (Bonniers, 28: 50)

Ing-Marie Eriksson: *Märit* (Bonniers, 24: 50)

Jan Gudmundsson: *Baronen* (Norstedts, 19: 50)

Kristina Hasselgren: *Vinterberättelse* (Norstedts, 24: 50)

Olle Hedberg: *Den svenska dygden* (Norstedts, 24: 50)

P. C. Jersild: *Calvinols resa genom världen* (Bonniers, 27: 50)

Fritiof Nilsson-Piraten: *Millionären* (Bonniers, 27: 50)

Björn Runeborg: *Statsbesöket* (Bonniers, 25: 50)

Per Olof Sundman: *Två dagar, två nätter* (Norstedts, 23: —)

Ole Söderström: *Flickan under oxögat* (Norstedts, 23: —)

En person som är flera personer och när som helst kan befinna sig var som helst laborerar Erik Beckman med i experimentromanen *Hertigens kartonger*. Det yttre förloppet är Churchills avsiktligt antedaterade begravningståg från Westminster Hall till St Paul. Kartongerna är de fyrkanter av soldater som eskorterar katafalken. Berättaren är en av soldaterna i följet men samtidigt som sagt mycket annat och många andra. Han är en män-

niska som i skilda situationer och skepnader betraktar omvärlden men dessutom har att bedöma, ta ställning och avgöra, utan att han dock förmår fatta något beslut. En kvinna skymtar, gatflickan Cicela Mary, som representerar det spontana, fria, ansvarslösa. Hennes kontrast är Claes Thundergrave, typen för militär ordning, benhård paragrafmoral och försteltnad myndighet — han förvandlas också plötsligt till en staty vid kortege-

vägen. Temat i boken handlar om människans villkor — vad annars? Begravningsformationerna blir symboler för den sociala ordningen, samhällsmaskineriet, även benämnt »anstalten». »Jag väljer anstalten. Det är jag själv som väljer fångenskapen. Men jag förbehåller mig också rätten att själv försöksutskriva mig. Då är det jag som skriver ut mig». Det är ett ambivalent, rentav bekvämt ställningstagande: att behålla systemet men ge sig rätt att gå ut och in i det, en sorts frihet med förbehåll. Vad Beckman vill belysa, är väl närmast den frihetskrävande människansträngmål i ett samhälle som alltmer mekaniseras, rationaliseras. Han gör det i ett huller om buller av associationer, hans jag byter yrken och nationalitet, han tumlar kring som i drömvisioner, en tandsköterska är plötsligt diakonissa och sedan prästfru, allt i ett virrvarr, där stundom också språket får hjälpa till; infallen är groteska för det mesta, kvicka ibland, stundom träffsäkert satiriska. Allra bäst minns man en scen, där jagpersonen är en naturpoet som avsmakar engelska fesagor, samtidigt som ett par män i närheten ägnar sig åt grym barnmisshandel, allt i en blandning av oskuldsfullhet och fränhet av effektfullaste slag. Fantasien räcker emellertid inte hela boken igenom, åtskilligt går tomgång och det känns hela tiden, som om någonting fattades: en medelpunkt, ett fäste, ett nav i det snurrande hjulet. Men meningen är kanske, att det bara skall snurra.

En experimentator är också *Lars Ardelius*. Han menar, att en novellsamling kan liknas vid en komplicerad molekyl, d. v. s. att vissa återkommande ord, begrepp och symboler tjänstgör som kondensationskärnor för en mängd associationer. I *Spritt språngande* demonstrerar han sin teknik. Boken består av situationer, där diverse ting återkommer och tjänst-

gör i skilda sammanhang: en bur, en varg, en båt, ett avhugget finger etc. Vill man inte möda sig med att tolka ordsymboliken, får man nöja sig med att konstatera, att det är fråga om individens ständiga förvandlingar och det destruktiva i människans villkor. Men onekligen har man glädje av förf:s påpassliga satir och muntra formuleringar. Han har en festlig parodi på radions frågetävlingar, där de beskäftiga inläggen från frågeledaren är tagna på kornet, han skojar friskt med en testningsprocedur och han formulerar ett uppfostringsprogram, parodiskt i Cartesius stil: »Målet är att fostra individer, elever som av egen kraft kommer fram till skolans sätt att tänka och se. Vad jag vill är att varje elev ska kunna säga till sig själv: Jag tänker, alltså har skolan rätt.»

Satiriker och resonör är också *Olle Hedberg*. Hans böcker brukar på sistone ha tre ingredienser, tekniskt sett: situationer, dialoger och kommentarer. Så är det också i *Den svenska dygden*, vars titel naturligtvis är en ironisk motsats till begreppet den svenska synden och därmed till moralisternas besynnerliga mani att identifiera synd enbart med företeelser på sjätte budets område. Den svenska dygden representeras av det välbeställda unga paret Erik och Lisa, båda unga och friska, förenade i ett gott äktenskap, fria från ekonomiska bekymmer, utan kulturella intressen och framför allt religiöst ligkiltiga, ja, oförstående. Av en kvinnlig östflyktning blir de jämte paret Brovall bjudna på en frugal måltid och därvid sammanförda med den berömda sociologen och pacifisten Sonja Lugarni, på föredragsturné i Stockholm. De vet mycket väl, att det är sociologen som skall bjudas på dem för att få träffa »vanliga svenska människor». Tillställningen blir ett fiasko, eftersom de vanliga svenskarna inte vill tjänst-

göra som försökskaniner. Herr Brovall säger det förlösande ordet: »Ovanliga människor ska efter vad jag hört vara intresserade av att träffa alldeles vanliga människor, men jag är inte så förbannat säker på att alldeles vanliga människor är roade av att träffa ovanliga». Hedberg har avlyssnat konversationen med fint gehör för alla nyanser. Så låter det i sällskap, där man har tråkigt och måste vara på sin vakt, så passar man in sina små tjuvnyp, så söker damerna avbryta, när herrarna halkar in på ömtåliga områden. På hemvägen söker sociologen sammanfatta sina intryck. Svenskarna förefaller socialt tillfredsställda och därför självbelåtna, utan förmåga till hänförelse och allmänt skeptiska i fråga om världen utanför deras eget område. Hon är resignerad, också när det gäller henne själv. Vad åstadkommer hon med sin propaganda? Vad hon hört under kvällen är det urgamla: lidandet på jorden kommer aldrig att ta slut. Är inte allt meningslöst? »Vi flyr från vanda plågor till andra som vi icke känner.» Det är Hamlets ord, och hon tillfogar: »Vi flyr från plågor som vi aldrig behöver höra talas om, ifall vi har turen att dö i rätten tid.» Hedberg varierar som synes sitt tema: vem lyssnar till kärleksbudet, vem vill lyda det? Kanske Lisa, som inte kan sova och som funderar på det underliga att människor för henne ibland blir »som bara skuggor och sprattelgubbar». Hon tänker på de kulturella tanterna, som säger, att man skall älska alla lika mycket och inte vänta sig någon genkärlek, »även om det inte är i lag förbjudet att leva i engifte.» Och hon tillägger: »Att bli älskad är en favör, en hemlig favör. Men kanske finns det en större favör, även den hemlig. Att älska». De orden är bokens positiva förkunnelse, men den kommer bara som en viskning, en hemlighet, en lösen för de utvalda. Hedberg har här

gett några scener av svensk vardag, svensk ombonad medelklass i atom- och u-landsåldern, allt taget på kornet, avlyssnat, genomskådat, demaskerat. Meningen är, att vi skall känna igen oss men inte vara nöjda med porträtteringen.

Människorna som sprattelgubbar var *Bo Bergmans* tema i Marionetterna. I novellsamlingen *Inför rätta* är tesen en annan, nämligen att vi alla bär på oavgjorda mål inombords, på villkorliga domar och preskriberade brott, och brottet framför andra är kärlekslösheten. Titelnovellen, som är bokens centrala, är en legendpastisch med mild raljans i tonen. Den handlar om hur det korrekta kammarrådet Delin till sin förtrytelse blir dömd av Sankte Per att återvända till jorden. Där blir han ensam, och ålderdomens ensamhet har Bo Bergman verkligen förmått att ge ord åt. Emellertid träffar han Mefisto och för honom beklagar han sig: hans fru hade bedragit honom, han hade utverkat skilsmässa, han hade förgäves hoppats på olycka i hennes nya gifte och glatt sig åt att hon blivit änka. Men just i samtalet med Mefisto börjar han känna, att det är något skevt i hans bekännelse. Till slut inser han, att han själv är brottslingen som förbrutit sig mot det heligaste, mot kärleken. Och då blir han insläppt. »Vår Herre och Fader har varit barmhärtigare mot dig än du själv», förklarar Sankte Per. Denna novell är fylld av det leende vemod och den försonlighetens visdom som är den gamle Bo Bergmans kännetecken. Av de övriga berättelserna är en del mer bagatellartade men alla har de den Bo Bergmanska tonen och den utsökta stilkonst som är hans, ömsom mjuk, ömsom vass, alltid klar, alltid frisk. Alltjämt kan han med bara några ord väcka de äkta stämningarna till liv hos den stad, där hans sånggudinna bor, och alltjämt kan han forma en sats med udd, t. ex.:

»Julikvällen sänkte sig över ruinstaden Stockholm och stadsfullmäktige gick fortfarande lösa».

Frågan om ansvar finns med också i *Sivar Arnérs Verkligen*. Den handlar om ett par dagar i en kvinnas liv. Hon heter Daga, är omkring 40 år, till yrket kemist, har varit gift med en professor i Lund och har två barn med honom. Efter utverkad skilsmässa har hon gift sig med Evald, journalist och medioker poet. Hon lever i en sorts bohemtillvaro med honom och får finna sig i att Evald har en, kanske flera älskarinnor vid sidan om och att hans halvlyckade karriär leder till alkoholism och pillerätande. Hon har en gång räddat honom från narkotikadöd, men när han upprepar proceduren, demonstrativt i hennes närvaro, struntar hon i honom, rafsar ihop en kappsäck och flyr. Här börjar romanen. Den är en enda lång monolog av den flyktande kvinnan. I tågkupén ser hon landskapet flyga förbi och liksom i takt med tåget rusar associationerna kors och tvärs genom huvudet, hela tiden med hennes flykt som startpunkt och återvändo. Denna del av berättelsen är verkligt styvt gjord, övertygande och följdriktig och utförd med Arnérs förmåga att ge ord åt de snabbaste skiftningar, alla de nästan omärkliga impulser som ger tankarna ny inriktning. Evald har en gång skrivit en dikt om den indiske guden Jagannath, som i sin likgiltighet »låter individerna födas, torterar dem och låter dem dö». Människan får reda sig själv, hon söker oberoende men är bunden av ansvar. Arnér har tidigare varit inne på frågan i *Nätet*, Vi når aldrig någon lösning, vi snärjs obönhörligen in i ett sammanhang med andra människor. Daga möter sin nu vuxne son men når inte riktig kontakt med honom, hon inlåter sig i en tillfällig förbindelse, hon fantiserar om en framtid i Danmark, men hela tiden förföljer henne tankarna på

Evald. Hon får också veta, hur det gått, att han inte längre finns, men den befrielse hon trodde sig vinna genom flykten, når hon inte. Under resan tillbaka skall hon vara lika jagad, lika oviss, lika vilsen som under flykten bort. Romanen är ett nytt belägg på Arnérs skicklighet men också på det cerebralt konstruktiva i hans diktning. Han måste ha ett särfall för att komma igång, han är i första hand vivisektör, analyserare. Det gör, att man tydligare hör hans egen röst än Dagas i den utdragna monologen. Det är inte människorna man grips av i hans verk utan främst av allvaret och intensiteten i hans oavslutliga sökande.

Samlevnadens problem diskuteras på ett annat sätt i *Eva Dahlbecks Sista spegeln*. På kyrkogården jordas en framstående professor. Men det är inte om honom utan om fyra kvinnor i hans liv som romanen handlar. Tre av dem finns med vid begravningen, och det är vad de känner, erinrar sig och menar sig ha upplevt samman med mannen som Eva Dahlbeck berättar om. Var och en får sin långa monolog, där också rivalerna betraktas från skilda synvinklar, och var och en representerar ett temperament; Louise, som frivilligt skilt sig från honom, är idealisten och individualisten med dragning till introspektion och mystik, och hennes symbol är trädet; Isa, älskarinnan, är bohemen, driven av impulser, irrande och obalanserad, och hennes symbol är vinden; Liv, hans andra hustru, är hemkvinnan, beskyddarinnan, utgivande och livgivande, och hennes symbol är vatten; den fjärde kallas Främmande element och är en liten flicka som dött ung, en gäckande, undflyende varelse av Tintomaras slag. Till slut kommer en dialog, där den döde mannen talar med vind och vatten och träd och med den lilla flickan som redan är på andra sidan. Eva Dahl-

beck har inte haft lätt att leva sig in i de olika temperamenten — det vittnar de många orden om — eller att ge klart uttryck åt sina tankar om liv och död och människors sammanlevnad med varandra. Men hon har vågat sig på att börja nere vid djupen och hon har ett människointresse som driver henne mot de elementära och avgörande upplevelserna. Och det finns värme i hennes människoskildring.

En annan samlevnadsfråga behandlas av *Irja Browallius* i *Skur på gröna knoppar*. Den medelålders lärarinnan Cordelia, som inte vill förbli fröken, gifter sig med förmannen, sedan fabrikören Janne, en mesallians från hennes sida, eftersom hon håller styvt på sin förfinade kultur. Då äktenskapet blir barnlöst, tar Cordelia ett fosterbarn, Ann-Kristin. Det sker helt mot Jannes vilja. Det är den första skevheten. Janne är likgiltig för flickan, när han inte snäser henne; Cordelia överöser henne med ömhet. Ann-Kristin skall inte heller få veta, att hon är ett fosterbarn. Det är den andra skevheten. Irja Browallius har fint skildrat den lilla flickans spirande, instinktiva förståelse av disharmonien i hemmet och hennes illfundiga förmåga att möta situationerna. Hon blir en kritisk iakttagare, ständigt på vakt, alltmer obalanserad, och snart kommer otrevliga anlag till synes: hon börjar snatta och ljuga. Irja Browallius har valt ett nära nog hopplöst fall. Ingenting ser heller ut att kunna rädda flickan. Steg för steg drivs hon mot det asociala. Snatterierna växer till stöld, vantrivseln driver henne ut bland busgång, hon börjar dricka sprit och leva med pojkar utan känslöengagemang. Katastrofen kommer, då hon rymt hemifrån, blivit infångad och en uppgörelse skall ske. Vid den slipper det ur Janne, att hon inte är deras barn. Då jublar hon, då kan ingenting hålla henne kvar i det hem som

inte är något hem för henne. När hon till slut hämtas av polisen, blir det både nederlag och skam för Cordelia. Irja Browallius följer sina gestalter tätt i spåren och berättar på sitt personliga sätt, med kommentarer hellre än med inre monologer. Ann-Kristin är betraktad utifrån mer än inifrån, hårdhudad och bepansrad som hon är, och hon är inte lätt att komma underfund med, så som det brukar vara med socialfall. Hon är ett offer för människors oförstånd, själviskhet och oförmåga. Att det är synd om henne och synd om fosterföräldarna, det är det bestående intrycket av boken.

En jämtländsk by är miljön i en annan barnskildring, debutanten *Ing-Marie Erikssons Märit*. Boken handlar om två småflickor, »min syster och jag», som av nyfikenhet gör sig bekanta med Märit, en efterbliven, redan vuxen flicka i granngården. Märit är försummad, omöjlig att göra något åt. De båda systrarna får hennes förtroende, tar henne in i sin barnavärld, låter henne bli mamma i lekarna och har en infantil lust i att undersöka hennes kropp och värma sig vid hennes barm. Märit blir något av ett riktigt barn tillsammans med dessa flickor men samtidigt något av kvinna. Världen växer för henne. Hon kan inte botas men hon lockas in i arbetslivet, i vardagen. Då blir hon medveten om sina kroppskrafter och kommer så småningom in i ett stadium, då hon vill sköta karlsysslor, gå i karlkläder och kallas vid mansnamn. Hon överger flickorna och deras lekar. Men en dag lockar de henne att följa med till samhället och se på tåget. Det blir en överväldigande upplevelse för henne. Nu lockar världen, hon kan inte hållas hemma. En man förgriper sig på henne, och därefter är hon definitivt förvandlad. Hon springer efter karlar och det lönar sig inte att straffa henne eller stänga in henne eller låta läkare behandla henne. Hon hamnar

på mentalsjukhus, finner sig tillrätta där och vill inte tillbaka. Historien om Märít är berättad av den ena av flickorna, men inte direkt så som de då såg och upplevde, utan snarare med en vuxens minnesbild av det en gång upplevda. Just denna glidning ger boken dess intresse: man får se Märít som hon verkligen var men också på ett annat sätt än så som de vuxna betraktade henne. Hon är leksyster men blir något annat än leksyster, hon står flickorna nära, eftersom de ensamma förstår sig på henne, och hon blir dem främmande, därför att hon i grunden är så annorlunda, hon är för dem en intensiv upplevelse och samtidigt något skrämmande. Med sin förmåga att blanda idyll och tragik, stämningskonst och spänning, barnsligt och vuxet, ljus och skugga har Ing-Marie Eriksson visat sig vara en riktig författare.

Kristina Hasselgrens Vinterberättelse är en historisk bonderoman från en nödvinter i Dalarna i början av 1800-talet. På ett språk som stundom är enkelt och sakligt, stundom arkaiskt och stundom poetiskt skildrar hon en samling människor som märkts av umbäranden, blivit misstänksamma, hårda, karga och slutna. Det är vinterköldens och barkbrödets tid, och Kerstin Hasselgren vet vad hon talar om, det bekräftar de sakkunniga detaljerna. Flickan Kersti från Olsgården kan inte få utlopp för sin inneboende värme eller befrielse från sin rädsla, förrän hon resolut går ut för att söka efter sin bortsprungna, sinnessvaga syster. Hon går från gård till gård. Man tror, att hon är på tiggars-tråt, och hon kan inte låta bli att ta emot de fattiga matbitar som bjuds henne, fast det sker med dåligt samvete, men hennes vädjande, hjälplösa väsen väcker något infruset inom byborna till liv och tvingar dem att hjälpa henne. Barmhärtigheten finns hos dem alla innerst inne. Det slutar

lyckligt för Kersti men inte för andra, som skallgångarna möter på skogsvägarna, inte för några fattigbarn och deras mor, som de finner dödsfrusna i snö med grässtrån i munnen. Det finns båda saklighet och känslighet i denna roman. Kerstin Hasselgren har förmått levandegöra en hård och sträng vardagsvärld utan sentimentalitet.

Kontrasten är stor mellan barkbrödstiden och välfärds-Sverige, men att också vår tid har sina skavanker, är de flesta författare ense om. I *Björn Runeborgs* samhällssatir *Statsbesöket* är året 1964 och miljön det blomstrande Falköping. Den bulgariske statschefen skall vid ett besök i Sverige också hedra västgötastaden; det har man utverkat. En paradgata görs i ordning, hus rivs och hus fejas, en idealfamilj utletas, jobbarna trimmas, kort sagt: historien om Potemkin i svensk version. Stadens ledare, baron Felsenstråle, firmachef, kommunalpamp, socialdemokrat och PR-man, är en människa av idel effektivitet, en välsnord maskin i en tillvaro av sammanträden, på bekostnad av allt vad sjäsliv heter. Här möter man vidare gårdagens popstjärna, totalförgäten i sin fina villa, och framför allt fotbollsgeniet Rupert från en norrländsk skogsbygd, tom i huvudet men bildskön och ett fenomen på planen. Skildringen av hur han värvas av Felsenstråles tränade förhandlare är nog den satiriska höjdpunkten i denna bok, som har många roliga detaljer men är lös i helheten och inte riktigt övertygande i den människoskildring som skall tas på allvar.

En annan bild av vår värld har *Per Wahlöö* givit i *Generalerna*, en bok som enbart består av ett protokoll, fört vid 16 sessioner av en krigsrätt i en militärdiktatur. Den svarande, korpral Velder, anklagas för 128 brott, varav han redan erkänt 127, och han får stundom framträda som vittne mot

sig själv, givetvis efter avlagd vittnesed. Det framgår, att riket en gång på fredlig väg lösgjort sig från kolonialmakten och därefter upprättat en sorts socialistisk utopistat utan militärmakt och strafflagar och med ekonomin tryggad, tack vare turistarrangemang i Las Vegas-stil. Men så har en revolution av Francotyp segrat efter ett förödande inbördeskrig. Rebellen Velder är naturligtvis på förhand dömd, men knappt har domen fällts, förrän en ny militärkupp gör åklagarna till straffångar. Utopisten Velder representerar individen, frihetsmänniskan, åklagarna diktaturstatens, krigsmaskineriets omänsklighet. Wahlöö låter protokollet också registrera alla åklagarnas yttranden och kan på så sätt porträttera deras stupida självtillräcklighet, deras omänskliga likgiltighet för fången, deras ängslan om sin egen ställning och deras vaksamhet om karriären. Satiren får sin slagkraft tack vare Wahlöös förmåga att låta det digra protokollet tala för sig självt och därigenom blotta det tröstlösa, det meningslösa och skrämmande, då alla värden, alla rättsbegrepp ställs på huvudet. Boken har blivit något av en saklighetens grotesk, en mardröm, men en mardröm som vi vet är verklighet.

Verkligheten kan skärsådas på många sätt. Om olika verkligheter handlar t. ex. *Göran Börjes Gästerna*, en bok i Prousts efterföljd om sökandet efter det förflutnas innebörd med ledning av slingrande associationer kring det som virvlar förbi i nuet och snabbt blir minnen av ett förflutet. Ett ungt par vilka turistar i Wien och bor hos en medelålders wienska, Emilie H., som i sin gammaldags aristokratvåning livnär sig som sömmerska. Vem är hon egentligen? Hon talar mycket om sig själv men glider ständigt undan. Hon uppenbarar ett helt främmande livsöde för de unga svenskarna men hon förblir en gåta. Börge har förmått gestalta det psykologiskt spännande

hos det triviala i denna roman av små episoder, där gåtorna förblir olösta och det oförklarliga vardagslivet glider vidare.

Världen i *Sven Delblancs Homunculus* kan förefalla vardaglig nog, eftersom statsminister Erlander uppträder där på Djurgårdspicknick vid Bellmansbysten, men den är samtidigt en förtrollad värld, en groteskeriets värld. Kemisten Sebastian, alltså namnet till helgonet som fått pilar i sig, har funnit den essens, varmed man kan skapa en människa på alkemisk väg, en homunculus, det som Paracelsus sysslade med och som Goethe har en episod om i Faust. Dekokten måste tillsättas med Sebastians eget blod: homunculus skall ju bli hans son. Först åstadkommer han ett monstrum, som måste avlivas, men därefter frambringar han en yngling, skön som Endymion. Internationella komplikationer tillstöter. Båda stormaktsblocken vill stjäla hemligheten för massproduktion av soldater och svenska försvarsstaben vill hindra att den släpps ut. Det blir en klappjakt av det mest burleska och samtidigt mest makabra slag, eftersom jakten kräver död och förödelse. I sista sekunden hindras Stockholm från atombombning. Delblanc berättar med täta scenväxlingar och ilsnabb fart, med fyndighet i uppfinningen och en kvickhet i formuleringarna, som ofta kryddas av dolda citat från både psalmer och profan lyrik. Men här finns också en svårtydd symbolik. Är Sebastian martyr, ett forskningens offer? Han är i varje fall skapare, han måste ge sitt blod åt det han skapar, hans verk kräver isolering och tvingar till grymhet, han måste offra både sig själv och andra. Han önskar skapa en idealmänniska, det blir en Endymionfigur, en skön kropp. Homunculus vill egentligen bara sova, han har ingen vilja, han skyggar för livets realiteter. Det kan betyda, att konsten,

det estetiska inte ger någon räddningsmöjlighet, helst som ju storpolitiken vill använda Sebastians skapelse i maktens och våldets tjänst. Sedan man snurrat runt i denna kvickhetskarusell, upptäcker man, att Delblanc har skrivit en mycket bitter bok, en hopplöshetens bok.

En estet som har sin trivsel i fiktion och fantasi är däremot *Ole Söderström*, vars stundom preciöst mångordiga novellsamling *Flickan under oxögat* har sitt behag, när han skildrar historiska ödesstunder eller diktar vidare på andra diktverk. Han visar, hur de av ödesgudinnorna utvalda, Gustav III, Gustav IV Adolf, Fersen d. y., obönhörligt drivs mot undergången, han fantiserar om Kellgren på Medevi eller om den unga venetianska som blev Haidie i Byrons Don Juan och han gör om Fröken Julie, som inte tog livet av sig på logen utan blev godsägaränka med kulturellt hov, under det Jean blev guide för turisterna på slottet. Söderström är en estet med sinne för tidsdoft, väl beläst i hävderna men också väl medveten om att vara exklusiv, kräsen nog att vända sig till de kräsna.

Fabuleringslusten, fantasiglädjen, kanske lusten att om inte chockera så i alla fall att förvåna finner man i medicinaren *Jan Gudmundssons Baron*, en bok i Kafka-stil. Berättarjaget är baronens betjänt, men både baronen och betjänten förenas stundom till ett och skils efter behovet ut till två och båda lever lika lätt i det närvarande som i det förflutna. Baron

ligen men behandlade med livlig fantasi och stilistiskt schvung.

Fantasiglädjen övergår i burlesk, när *P. C. Jersild* skildrar *Calvinols resa genom världen*, en bok av muntert kringsskenande fabulering, stundom en karusell för snurrandets egen skull, stundom en skarp och träffsäker satir, en rolig bok med allvar under. Satiren, som riktar sig mot vår tids lyten, kan ibland bli undanskymd av den spexartade uppfinningsförmågan och ibland vara så traditionell, att man känner igen den från Strindbergs Nya riket: mot akademiska processioner, våra stora minnen, klassfördomar etc. Jersild går avsiktligt i Rabelais fotspår, då han skildrar Calvinols mirakulösa födelse, och lika avsiktligt i Swifts, när han skildrar Chiang Kai-Cheks soldater, som lider av krympsjuka, blir lilliputar och slutligen med hela Formosa en attraktion i Disneyland. Den självlärde läkaren Calvinol får vara standin för Gustav II Adolf, medverka i slaget vid Lepanto, syssla med den belgiska koloniseringen av Kongo etc. och som medicine professor får han kugga en klåpare vid namn William Harvey. Den mest träffsäkra satiren handlar om en arkeologisk utgrävning av första världskrigets västfront, där expeditionen snart förvandlas till preussiskt militärdrillade robotar. Mitt i alltsammans förvandlas Calvinol till mackföreståndare i USA, och här visar sig Jersild också kunna ikläda sig en enkel killes skepnad och skildra vanlig vardag. Det finns som sagt allvar och indignation under Jersilds drift med denna världens obotliga fåfänglighet, men här dominerar ändå den spexartade farsen, de burleska infallen.

Något liknande, men i folkligare tappning möter man i *Carl-Göran Ekerwalds Stenlimpan*, dock med den skillnaden att gestaltningen, den psykologiska analysen här dominerar. Stenlimpan är en bergknalle på små-

brukaren Aristarkus lilla hemman. För det mesta ligger Aristarkus på sofflocket och förgrymmas över Stenlimpan, hans förargelseklippa. Han är från barndomen traktens driftkucku, den personifierade enfalden. Men samtidigt är han en spekulativ natur, han undrar över mycket, och somligt får han klarhet i, fast på sitt eget besynnerliga sätt. Boken handlar bl. a. om hur Stenlimpan sprängs bort, när en ny väg skall dras fram, och om hur Aristarkus inte alls blir glad över denna befrielse eller får någon välsignelse av pengarna, som luras av honom. Det bekommer honom dock inte så mycket, för han vet ju inte, hur man bär sig åt som kapitalist. Boken vimlar av inlagda stolliga historier, som Aristarkus blint tror på, och Aristarkus själv bidrar med sina tokiga bedrifter, t. ex. hur det gick med hans äktenskapsannons eller hur han bar sig åt, när hans far gick hädan. Stenlimpan blir på det sättet en mycket rolig bok, men det väsentliga är, att Ekerwald så helt kunnat leva sig in i hur denna imbecilla människa tänker och reagerar, hur Aristarkus tänker fel och handlar galet men hur det ändå är konsekvens i allt detta, något rejält och helt. Komiken har fördjupats till humor och Aristarkus har blivit en levande människa som tål att skrattas åt men också är heder värd.

De folkliga skräckerna hos Ekerwald liksom de burleska episoderna hos Jersild är avsiktliga fantastier och otroligheter, ungefär i Münchhausens stil. En alldeles motsatt teknik använder *Fritiof Nilsson Piraten*. Han idkar den svåra konsten att ljuga trovärdigt. Den går ut på en omsorgsfull dokumentering av vardagsdetaljer och så ett omärkligt glidande ut mot fabuleringens alla tokiga påfund. Vad som skall demonstreras är tesen, att verkligheten är underbarare än dikten, »Dichtung und Wahrheit» heter också en av de festligaste historierna i sam-

lingen *Millionären*. Ibland utgår han från det trovärdigaste av allt, begravningsannonsen och gravskriften, varefter historien tvinnas ut till den överraskande slutpoängen. I titelnovellen demonstrerar han sin grundliga sakkunskap i gällande lagar och författningar mitt i den hisnande skildringen av de mest otroliga bedrägliga förfaranden från gulaschtidens dagar. Ibland räcker den överraskande slutpoängen inte riktigt till för hela den föregående utbroderingen, men man har alltid glädje av artisten Piraten, som har sin styrka i den precision med vilken han fångar intrycken. Han äger en visuell kraft, en målares öga, en sinnenas mottaglighet som ger atmosfär åt allt vad han berättar om, t. ex. den sista novellens beskrivning av landskapet kring Havborre läge en dag då vinden blåser frisk och sjön går hög. I den novellen, »En början — inget slut», finns ingenting av komisk otrolighet, ingenting av det osannolika. Det är en vardagshistoria om huskarlen och stenhuggaren Lars Andersson, som vid en pålningsolycka förlorar ena armen. Själva olyckan skildras med Piratens hela oförvägna naturalism. Men Lars Andersson säger just ingenting i berättelsen, som annars tycks röra sig om fackmässiga beskrivningar av t. ex. verktygsskärpning och om vad en rad bipersoner säger och gör. Ändå kommer oss den tystlåtna mannen förunderligt nära: tålig, omtänksam, ordhållig, tacksam, anspråkslös. Det beror på att varje detalj i denna utomordentliga novell är vald med den yttersta omsorg och på att allt till slut, också det skenbart ovidkommande, är till för att belysa hans väsens art. Utan att man riktigt förstår, hur det går till, får han resning, storhet, liv. Här har Piraten bekräftat sitt konstnärliga mästerskap.

Är verkligheten underbarare än dikten enligt Piraten, så menar *Per Olof Sundman*, att verkligheten i sig själv

är mycket svår att komma underfund med. Man kan registrera fakta något så när, men mycket längre kommer man inte i fråga om säker bedömning. *Två dagar, två nätter* är en äkta Sundmansk produkt. En fjällbys manfolk har samlats för att fånga en desperado, som har tre människors liv på sitt samvete. Två av männen, folkskolläraren Olle Stensson och jägaren-polistjänstemannen Karl Olofsson, följer sin egen marschväg, vandrar en dag och en natt mot en fjällsjö och lyckas dagen därpå fånga mannen, därför att Olofsson instinktivt förstått, vilken väg man skulle ta, om man vore i hans kläder. De övernattar i en jaktstuga och tänker sedan fortsätta med fången, men då denne vägrar att följa, tar man från honom det mesta av hans kläder och låter honom stanna, varefter de båda kamraterna ger sig av hem. Hur det sedan går — ja det har inte med saken att göra. Det är Olle Stensson som hela tiden för ordet, och han gör det åskådligt och klart, fast med många utveckningar. Han är nämligen stolt över sina kunskaper, använder gärna främmande ord och vill gärna vara överlägsen. I fråga om terrängen är Karl Olofsson den sakkunnige, men annars känner denne sig osäker i ovana situationer, tänker långsamt, talar föga, kan inte motivera sina åsikter med ord, en instinkternas man till skillnad från den talföre men innerst osäkre läraren. Det blir en sorts tyst kamp mellan

dem båda, en kamp inför läsarens ögon. Det enda som händer, är att fången får ett anfall, som de båda vaktarna med någon möda klarar av, och främst i den situationen avslöjar de en del av sitt väsen. Annars handlar boken i hög grad om hur det känns: att pulsa i fjällterräng om vintern, att övernatta i vindskydd, att sitta och vaka, att vara trött, framför allt hur det känns att vara trött. Sundman har också sinne för vad man kunde kalla upprepningens psykologi, hur tankar upprepas, hur ord upprepas, hur själva enformigheten kan bli upprepning. Med de medel han förfogar över, att iaktta, att inregistrera fakta, att avlyssna, förmår han verkligen levandegöra de båda huvudpersonerna. Man får en aning om vad de menar bakom orden, hur de lurpassar på varandra och vad som sker halvt fördolt, t. ex. varför Karl Olofsson vill ha just Stensson till sällskap, någotsom kan ha att göra med hustrun därhemma, ja här försiggår något av en viljestrid utan segrare och den är spännande att följa, därför att det mesta sker i det fördolda, bakom de ord och handlingar som Sundman inregistrerar. Över detta skeende vilar atmosfären av fjällens och fjällfolkets Norrland, inte som lyrik, inte som ordmålning utan snarast som meteorologisk och fysiologisk verklighet. Man känner det i kroppen, man tycker sig själv vara med om strapatserna. Det är mäterligt.

OM lärdomar

Den bästa lärdomen de borgerliga partierna i Sverige kan dra av det norska valutslaget är, att de inte kan bekämpa varandra samtidigt som de försöker beröva socialdemokraternas regeringsmakten.

Hallands Nyheter (cp)

Good Year — en av världens största gummiproducenter svarar för originalreceptet.

Geveko Industri AB är svensk tillverkare av denna sensationella fasadskyddsfärg.

MURFAST

gummibaserad totalskyddande fasadfärg — provad i stora delar av världen

MURFAST har sedan många år provats under vitt skilda förhållanden: intensivt solflöde på Amerikas västsida, sotiga industriområden på den europeiska kontinenten, froststränga nordländer, saltmättade och högfuktiga kustlandskap (tex Norges och Sveriges västkust). Överallt har MURFAST visat helt övertygande kvalitetsegenskaper!

Varför är MURFAST så särskilt bra?

Bindemedlet i MURFAST består av syntetiskt gummi löst i ett organiskt lösningsmedel vilket gör att färgen kan tränga in i underlaget och ge god vidhäftning även till kritande underlag. MURFAST ger en bestående tålig och e-l-a-s-t-i-s-k färgfilm, som **totalskyddar fasaden mot fukt utifrån**.

MURFAST har en speciell sammansättning som gör att **all fukt inifrån obehindrat passerar ut**. Skadlig kondens i väggen eller ytskiktet elimineras. Isoleringens förmågan ökas avsevärt och **frostskador eller ytsprängningar förhindras effektivt**. MURFAST fäster djupt i underlaget och

har god ljusbeständighet. MURFAST bättras lätt vid tex mekaniska skador, färgen skäckar ej. MURFAST fäster på betong, puts, tegel, eternit. En vackert nyanserad färgskala ger rika möjligheter till önskade färgsättningar, kulörerna kan även blandas inbördes.

Ytterligare en fördel: **MURFAST kan appliceras vid låga temperaturer** — ända ned till +4°C.

OBS! MURFAST har god resistens mot kemikalier och är därför utmärkt även på invändiga ytor, som utsätts för stora påfrestningar — industrilokaler, tvätterier, bryggerier, tvätthallar etc.

GEVEKO INDUSTRI AB

MAGASINSGATAN 3
GÖTEBORG C
POST: BOX 2345 GÖTEBORG 2

FABRIK: MARIEHOLMSGAT. 38
GÖTEBORG N
TELEFON: 031/17 29 45